

Những cuộc chiến đau thương: Trả đũa hay “trải nghiệm”?

ISSN: 2734-9195 09:10 06/01/2026

Có lẽ, câu hỏi quan trọng nhất mà Phật học đặt ra cho các xung đột đương đại không phải là ai đúng, ai sai, mà là: Liệu nhân loại có đủ tỉnh thức để dừng lại, trước khi “trả đũa” trở thành một tập quán nghiệp không còn lối thoát?

Trong ngôn ngữ chính trị và quân sự, “trả đũa” thường được xem là phản ứng tất yếu trước xung đột. Nhưng dưới lăng kính Phật học, mỗi hành động bạo lực không chỉ là một quyết định chiến lược, mà còn là một mắt xích trong tiến trình nghiệp lực tập thể. Từ diễn biến xung đột Nga - Ukraine, bài viết thử quán chiếu lại khái niệm “trả đũa” để đặt câu hỏi sâu hơn: đó là phản ứng phòng vệ, hay đang là sự “trải nghiệm” của nhân loại trong vòng luân hồi bạo lực chưa được hóa giải?

Khi thế giới gọi là “trả đũa”, Phật học đặt lại câu hỏi ngược lại?

Trong bài viết “Nga dồn dập trả đũa nhằm vào loạt mục tiêu ở Ukraine sau các vụ tấn công của Kiev” (Báo Tin tức - Thông tấn xã Việt Nam), khái niệm “trả đũa” được sử dụng như một thuật ngữ quen thuộc của ngôn ngữ quân sự và chính trị quốc tế. Ở đó, các hành động tấn công được lý giải như phản ứng cần thiết, mang tính đáp trả, nhằm bảo vệ lợi ích và răn đe đối phương.

Tên lửa siêu vượt âm Kh-47M2 Kinzhal được phóng từ máy bay MiG-31 trong cuộc tập trận răn đe chiến lược ngày 19/2/2022. Ảnh minh họa cắt từ video của Bộ Quốc phòng Liên bang Nga (nguồn ảnh: baotintuc.vn)

Tuy nhiên, khi đặt hiện tượng này dưới lăng kính Phật học, câu hỏi không chỉ dừng lại ở ai đúng - ai sai, ai tấn công trước - ai phản công sau, mà sâu hơn là:

Điều gì đang vận hành phía sau chuỗi hành vi ấy?

Và liệu “trả đũa” có thực sự chấm dứt được khổ đau, hay chỉ là một mắt xích mới trong vòng luân hồi bạo lực?

Phật học không đứng về phía nào trong xung đột chính trị, nhưng luôn đứng về phía sự thật của khổ đau (dukkha). Từ đó, Phật giáo mời gọi con người quán chiếu tiến trình tạo tác của khổ đau, thay vì chỉ mô tả bề mặt sự kiện. Chiến tranh, vì thế, không chỉ là một biến cố địa chính trị, mà còn là một biểu hiện tập thể của nghiệp lực, nơi mỗi hành động được gọi tên là “trả đũa” thực chất có thể đang là một lần “trải nghiệm” mới của nhân loại.

Trả đũa dưới ánh sáng Phật học: Từ phản xạ sân hận đến vòng nghiệp tiếp nối

“Trả đũa” và tâm thức phản xạ của vô minh

Trong Phật học, mọi hành động đều bắt nguồn từ tâm. Khi tâm bị chi phối bởi sân hận (dosa) và vô minh (avijjā), phản ứng thường mang tính tức thời, phòng vệ và loại trừ. “Trả đũa”, xét về bản chất, chính là phản xạ của tâm chưa được quán chiếu, vận hành theo logic: bị tổn hại - cần đáp trả.

(Ảnh: Internet)

Ngôn ngữ chính trị gọi đó là “biện pháp cần thiết”, nhưng Phật học nhìn thấy ở đó một chuỗi duyên sinh chưa được cắt đứt. Bởi lẽ, khi hành động được sinh khởi từ sân hận, thì dù được khoác lên lớp vỏ chính danh, thì vẫn gieo tiếp hạt giống của khổ đau mà thôi.

Sân không thể diệt sân.

Bạo lực không thể đoạn trừ bạo lực.

Đây không phải là một mệnh đề đạo đức, mà là một định luật tâm lý - nghiệp báo.

Câu hỏi gợi mở: Nếu mỗi hành động “trả đũa” đều được xem là hợp lý trong ngắn hạn, thì đâu là điểm dừng của chuỗi phản xạ sân hận này?

Trải nghiệm: Khi hành động trở thành quả báo đang chín

Phật học không nhìn nghiệp như một bản án, mà như một tiến trình học hỏi thông qua trải nghiệm. Trong bối cảnh xung đột kéo dài, những gì đang diễn ra có thể được hiểu như quả của nhiều lớp nhân quá khứ: lịch sử, chính trị, ý thức hệ, nỗi sợ tập thể và ký ức chưa được hóa giải.

Khi một quốc gia hay một cộng đồng liên tục rơi vào vòng xoáy bạo lực, Phật học gọi đó là nghiệp cộng đồng (cộng nghiệp). Mỗi hành động tấn công, dù mang danh “trả đũa”, đều không đứng ngoài tiến trình ấy, mà đang làm dày thêm tầng quả báo.

(Ảnh: Internet)

“Trải nghiệm” không có nghĩa là cam chịu. Ngược lại, đó là sự tỉnh thức trước hệ quả của hành động, để từ đó chuyển hướng cách ứng xử. Nhưng nếu trải nghiệm khổ đau mà không có chính niệm và trí tuệ, thì khổ đau ấy chỉ trở thành nguồn nhiên liệu cho sân hận mới.

Câu hỏi gợi mở: Khổ đau được lặp lại nhiều lần có đang giúp nhân loại rút ra bài học gì, hay chỉ khiến vòng nghiệp vận hành tinh vi hơn?

Nhân - quả trong xung đột: Không ai đứng ngoài hệ quả

Trong Phật học, nhân quả (kamma - vipāka) không mang tính trừng phạt, mà là sự vận hành tự nhiên của hành động có chủ ý. Một hành động gây tổn hại, dù xuất phát từ lý do gì, vẫn để lại hệ quả:

- + Sự leo thang bạo lực,
- + Sự tổn thương của dân thường,
- + Sự xói mòn niềm tin giữa các cộng đồng.

Điều đáng chú ý là: nhân quả trong chiến tranh không chỉ rơi xuống đối phương, mà quay trở lại chính chủ thể hành động, ở nhiều cấp độ: kinh tế, xã hội, tâm lý và đạo đức. Phật học gọi đây là quả hiện tiền, không cần đợi đến một đời sau.

Khi “trả đũa” được lặp lại như một chiến lược, đó dần trở thành thói quen nghiệp, khiến con người mất khả năng hình dung những lựa chọn khác ngoài bạo lực.

Câu hỏi gợi mở: Nếu nhân quả là không thể tránh, thì điều gì quyết định chất lượng của quả: hoàn cảnh hay cách ta chọn hành động trong hoàn cảnh ấy?

Vô thường và ảo tưởng kiểm soát trong chiến tranh

Một nghịch lý lớn của xung đột hiện đại là: các bên đều tin rằng bạo lực có thể kiểm soát được, rằng những đòn “trả đũa có giới hạn” sẽ buộc đối phương chùn bước. Nhưng Phật học nhắc nhở rằng, mọi pháp đều vô thường (anicca) và không có chuỗi nhân duyên nào vận hành đúng theo ý chí chủ quan.

(Ảnh: Internet)

Chiến tranh thường bắt đầu với ý định kiểm soát, nhưng kết thúc trong mất kiểm soát. Những gì được hoạch định là “đòn đáp trả chiến lược” có thể nhanh chóng vượt khỏi dự liệu, kéo theo những hệ quả ngoài mong muốn. Ở đây, vô thường không chỉ là sự thay đổi của tình hình, mà là sự sụp đổ của ảo tưởng làm chủ hệ quả.

Câu hỏi gợi mở: Liệu con người có đang đánh giá quá cao khả năng kiểm soát bạo lực của mình, trong khi đánh giá quá thấp tính vô thường của mọi hệ thống quyền lực?

Từ trả đũa đến luân hồi bạo lực

Nhìn tổng thể, chuỗi hành động được gọi là “trả đũa” trong xung đột Nga - Ukraine phản ánh rõ một vòng luân hồi bạo lực mang tính thế tục: **tổn thương → phản ứng → leo thang → tổn thương sâu hơn**.

Phật học không phủ nhận thực tại phức tạp của chính trị, nhưng chỉ ra rằng: nếu không có sự chuyển hóa từ gốc tâm, thì mọi giải pháp bề mặt đều chỉ là điều chỉnh hình thức của khổ đau, chứ không chấm dứt khổ đau.

“Trải nghiệm”, trong nghĩa sâu của Phật học, chỉ thực sự có ý nghĩa khi đau khổ dẫn đến tỉnh thức, chứ không phải khi nó chỉ tạo thêm lý do cho hận thù.

Câu hỏi gợi mở: Khi nào thì một chuỗi “trả đũa” mới thực sự dừng lại: khi một bên chiến thắng, hay khi con người đủ tỉnh thức để không tiếp tục gieo nhân cũ?

Khi “trả đũa” không còn là câu trả lời cuối cùng

Xung đột Nga - Ukraine, qua cách diễn đạt của ngôn ngữ chính trị và quân sự, được mô tả như một chuỗi trả đũa có tính toán. Nhưng khi được soi chiếu bằng Phật học, chuỗi hành động ấy hiện ra như một tiến trình nghiệp lực đang vận hành, nơi mỗi phản ứng không khép lại khổ đau mà tiếp tục nối dài vòng nhân - quả.

Phật học không đưa ra một giải pháp chính trị thay thế, càng không giản lược chiến tranh thành vấn đề đạo đức nhị nguyên. Điều Phật giáo làm là đặt lại điểm nhìn: từ hành động sang động cơ, từ chiến lược sang tâm thức, từ thắng - thua sang hệ quả dài hạn của khổ đau tập thể. Ở điểm nhìn ấy, “trả đũa” không còn là một lựa chọn trung lập, mà trở thành một biểu hiện của tâm chưa được chuyển hóa.

Sự khác biệt căn bản giữa “trả đũa” và “trải nghiệm” nằm ở mức độ tỉnh thức. Trả đũa vận hành theo quán tính của sân hận và nỗi sợ; trải nghiệm, nếu có chính niệm và trí tuệ, có thể trở thành cơ hội nhận diện nguyên nhân sâu xa của xung đột. Nhưng nếu thiếu tỉnh thức, “trải nghiệm” cũng chỉ là một tên gọi khác cho sự lặp lại của khổ đau.

Trong một thế giới mà bạo lực ngày càng được hợp thức hóa bằng ngôn ngữ chiến lược, phật học nhắc nhở rằng: không có hành động nào đứng ngoài hệ quả, và không có nền hòa bình nào được xây dựng bền vững từ tâm thức phân ly. Khi con người tiếp tục tin rằng bạo lực có thể kiểm soát, chiến tranh sẽ còn tái diễn dưới những hình thức tinh vi hơn.

Có lẽ, câu hỏi quan trọng nhất mà phật học đặt ra cho các xung đột đương đại không phải là ai đúng, ai sai, mà là: Liệu nhân loại có đủ tỉnh thức để dừng lại, trước khi “trả đũa” trở thành một tập quán nghiệp không còn lối thoát?

Tác giả: **Hoa Mạn**

Ghi chú: Bài viết thể hiện góc nhìn riêng của tác giả.

Nội dung tham khảo: Bài viết “Nga dồn dập trả đũa nhằm vào loạt mục tiêu ở Ukraine sau các vụ tấn công của Kiev”. Nguồn link: <https://baotintuc.vn/ho-so-quan-su/nga-don-dap-tra-dua-nham-vao-loat-muc-tieu-o-ukraine-sau-cac-vu-tan-cong-cua-kiev-20260102221442518.htm>